

Socialni kapital – za SRS

(dr. Frane ADAM (vodja), dr. Borut RONČEVIĆ, dr. Matevž TOMŠIČ)

I. SPLOŠNI DEL

1. Trendi, megatrendi in pričakovani razvoj na področju socialnega kapitala

Človeški kapital, ki je uveljavljen pojem, se nanaša na izobrazbo, znanje in kompetence posameznika ali kolektivitete (nekateri v tem primeru govorijo o intelektualnem kapitalu). Socialni kapital je relativno nov pojem, ki je povezan s človeškim kapitalom, označuje pa vključenost posameznika ali kolektivnih akterjev v družbene vezi in omrežja. Določeni cilji in projekti zahtevajo sodelovanje in podporo okolja in če je posameznik ali skupina sposobna pridobiti si sodelovanje in podporo, govorimo o visoki stopnji socialnega kapitala. Tako kot v človeški, moramo vlagati tudi v socialni kapital in oba sta - tako kot »pravi«, ekonomski kapital v družbi cenjena - saj je mogoče z njima priti do denarja in moči. Socialni kapital zlasti omogoča dostop do informacij, ki so včasih ključnega pomena za doseg ciljev. Vse vrste kapitalov se lahko uporabi in zlorabi za različne namene, zato nekateri govorijo tudi o negativnem socialnem kapitalu ali nesocialnemu kapitalu, saj je možno stike in zveze uporabiti za egocentrične in škodljive namene. Vendar podobno velja tudi za znanje in ekonomski kapital. Po drugi strani pa se je treba zavedati, da je kooperativno obnašanje ključnega značaja za kroženje in prenos znanja ter za oblikovanje prožnih organizacijskih oblik. Posebno velja to za t.i. družbo temelječo na znanju. Teza je, da se takšna družba brez (premostitvenega, »bridging«) socialnega kapitala sploh ne more vzpostaviti oz. zaživeti.

Kljub temu, da gre za pri socialnem kapitalu za fenomen, ki ga je družboslovje začelo podrobno proučevati šele v zadnjem obdobju, so številni avtorji pokazali na pomembno vlogo tega dejavnika razvojne uspešnosti. Med njegovimi številnimi dimenzijami je v kontekstu družbenega razvoja je najpomembnejši organizacijsko-sinergetični vidik. Drugače povedano: zaupanje in kooperativnost kot sestavini socialnega kapitala sta temelj za vzpostavljanje prožnih organizacijskih oblik koordinacije (projektne organizacija) in intermediarnih struktur. Pri tem gre tako za njegov vpliv na dinamiko ekonomske rasti, kot tudi za vpliv na bolj kompleksno pojmovano razvojno učinkovitost v primerjalni perspektivi.

Za razliko od nekaterih drugih razvojnih področij je pri socialnem kapitalu težko natančno določiti megatrende. Za to obstajata dva vzroka. Prvi izhaja iz narave socialnega kapitala. Gre za pojavno raznolik in kontekstualno specifičen fenomen, ki se lahko v določenem okolju pojavlja v obliki, ki pozitivno prispeva h pospeševanju povezovanja in vzpostavljanju komunikacijskih kanalov in s tem spodbuja razvojne performace, v drugem okolju pa lahko isti dejavnik pripelje do zaviranja razvojne dinamik. Drugi pa je ta, da gre za neopredmeten (intangible) fenomen, s katerim se družboslovje intenzivno ukvarja relativno kratko obdobje. Zaradi tega ne razpolagamo z zelo bogatimi in podrobnimi časovnimi vrstami, na temelju katerih bi lahko ovrednotili dolgoročne spremembe v količini socialnega kapitala.

Kljub temu pa si lahko z uporabo različnih posrednih kazalcev ustvarimo določeno podobo. Na ta način je Putnam na podlagi statistik o zmanjševanju članstva v

asociacijah in prostovoljnih aktivnosti ugotovil – debata o tem pa še ni zaključena - da je količina socialnega kapitala v ZDA v zadnji tretjini dvajsetega stoletja upadla. V ostalih državah, tudi v Evropi, pa ne razpolagamo s tovrstnimi študijami. Kljub temu pa se je začelo podrobno spremljati stanje na področju socialnega kapitala v različnih državah oz. predelih sveta. Omenimo naj študije Svetovne banke o povezavi med socialnim kapitalom in razvojnimi politikami v manj razvitih svetovnih območjih ter študijo OECD o povezavi med človeškim in socialnim kapitalom v razvitih (post)industrijskih državah. Z veliko verjetnostjo lahko trdimo, da socialni kapital narašča oz. da je kot razvojni resurs prisoten zlasti v majhnih (zahodnoevropskih) državah, posebej v Skandinaviji. Tu gre za družbe znanja, kjer ravno socialni kapital omogoča hitro povezovanje virov znanja z uporabniki.

2. Trendi in pričakovanja na področju socialnega kapitala v Sloveniji in svetu

Stanje v Sloveniji glede na razvite države

V mednarodnih primerjavah socialnega kapitala nas močno omejujejo obstoječi podatki. Za potrebe te primerjave bomo uporabili tri (»proksi«) agregirane spremenljivke (ki se sicer uporabljajo v mednarodnih raziskavah): stopnjo generaliziranega zaupanja, indeks aktivnega članstva v nevladnih organizacijah in kazalec preživljanja časa v klubih in prostovoljnih asociacijah. Razvrstitev držav v tri skupine lahko vidimo v prikazanih tabelah.

V prvi tabeli lahko vidimo, da se ni v skupino držav z visokim socialnim kapitalom uvrstila nobena post-socialistična država. V skladu s številnimi mednarodnimi raziskavami se v to skupino uvrščajo vse skandinavske države in tudi države severne in zahodne Evrope. V skupino držav z visoko stopnjo socialnega kapitala se ni uvrstila niti ena država, ki ne sodi v razvojno jedro. Le dve državi iz skupine najbolj razvitih pa nimata visokih stopenj socialnega kapitala.

Tabela: Visoka stopnja socialnega kapitala

Država	Generalizirano zaupanje leta 1999 (%)	Aktivno članstvo v NVO leta 1999 ²	Preživljanje časa v klubih in asociacijah (%) ³	Članstvo v nizu
Belgija	29	0.69	50	1
Danska	66	0.63	58	1
Finska	58	0.65	36	1
Nizozemska	60	0.94	57	1
Norveška	67	0.99	/	1
Švedska	67	1.15	45	1
Švica	38	1.09	/	1
Velika Brit.	33	0.83	39	1
Irska	34	0.56	50	1
Avstrija	32	0.47	41	1
Nemčija	33	0.29	58	1

(1) Delež respondentov, ki trdijo, da na splošno zaupajo ljudem. Podatki iz Evropske raziskave vrednot (*European Values Survey 1999*); podatki za Norveško in Švico iz Svetovne raziskave vrednot (*World Values Survey 1995*)

(2) lastna izjava o neplačanem delu v različnih prostovoljnih organizacijah (15) na respondenta. Podatki iz Evropske raziskave vrednot (*European Values Survey 1999*); podatki za Norveško in Švico iz Svetovne raziskave vrednot (*World Values Survey 1995*)

(3) Delež respondentov, ki so izjavili, da preživljajo prosti čas v okviru raznih klubov in asociacij vsaj enkrat tedensko ali mesečno. Podatki iz Evropske raziskave vrednot (*European Values Survey 1999*)

Slovenija se nahaja v skupini družb s srednjo stopnjo socialnega kapitala. V tej skupini se nahajajo še nekatere bolj razvite post-socialistične družbe (Češka, Slovaška, Estonija) in pa ob Franciji, ki sodi med razvite evropske države, nahajajo tudi nekatere države iz t.i. južnega krila Evropske unije (Grčija, Italija). V tej skupini družb s srednjo stopnjo socialnega kapitala se ne nahaja nobena med perifernimi evropskimi družbami. Najmanj razvite družbe se nahajajo v skupini družb z nizko stopnjo socialnega kapitala. V tej skupini se nahajata le dve polperiferni družbi (Portugalska in Madžarska).

Tabela: Srednja stopnja socialnega kapitala

Država	Generalizirano zaupanje leta 1999 (%)	Aktivno članstvo v NVO leta 1999 ²	Preživljanje časa v klubih in asociacijah (%) ³	Članstvo v nizu
Francija	22	0.37	33	0.5
Grčija	19	0.74	22	0.5
Italija	32	0.46	31	0.5
Španija	38	0.27	28	0.5
Češka	23	0.50	30	0.5
Estonija	23	0.27	34	0.5
Slovaška	16	0.80	32	0.5
Slovenija	21	0.54	34	0.5

Tabela: Nizka stopnja socialnega kapitala

Država	Generalizirano zaupanje leta 1999 (%)	Aktivno članstvo v NVO leta 1999 ²	Preživljanje časa v klubih in asociacijah (%) ³	Članstvo v nizu
Portugalska	10	0.18	29	0
Madžarska	22	0.26	10	0
Poljska	19	0.20	11	0
Latvija	17	0.29	18	0
Litva	26	0.16	15	0
Romunija	10	0.20	11	0
Bolgarija	28	0.24	24	0
Rusija	24	0.10	13	0

Trendi v Sloveniji

Kar zadeva trende na področju razvoja socialnega kapitala v Sloveniji, lahko na osnovi časovnih in mednarodnih primerjav ugotovimo določen napredek glede nekaterih indikatorjev. Obstajajo dokaj trdni indici za sklepanje, da se je v Sloveniji po letu 1992, ko je bila prvič opravljena raziskava *World Values Study*, nekoliko povečala zaloga socialnega kapitala. V tem letu je bila izmerjena stopnja zaupanja 13%, kar je bilo med najnižjimi stopnjami. V letu 1995, ko je bila raziskava ponovljena, se je delež rahlo povečal na 16%. Leta 1999, ko je bila opravljena raziskava *European Values Survey*, pa je stopnja zaupanja narasla na 21%

Če izhajamo iz zadnjih oz. najbolj svežih podatkov, torej vidimo, da se je rahlo povečalo generalizirano zaupanje, zlasti pa je opazen porast članstva ter aktivnega angažmaja v neprofitno-volonterskih organizacijah (Halman, 2000). To so samo preliminarne ugotovitve, popolnejšo sliko si lahko ustvarimo samo s tem, da

upoštevamo različne vire podatkov in jih primerjamo med sabo, do neke mere pa je nujen tudi induktiven (»insajderski«) vpogled.

II. PROGRAMSKI DEL

1. Opredelitev ključnih razvojnih problemov na ravni socialnega kapitala

Čeprav se nekatere večje države članice EU na področju socialnega kapitala relativno slabo odrežejo (so v isti skupini kot Slovenija, Portugalska pa je celo v najslabši skupini), je razvidno, da so vse majhne in razvojno uspešne države (zlasti skandinavske) v skupini z visoko stopnjo socialnega kapitala. Obstaja statistično značilna povezanost med obsegom socialnega kapitala in razvojno uspešnostjo. Socialni kapital je katalizator razvoja in pospešuje prehod v post-industrijsko (informacijsko) družbo in v družbo znanja.

Na osnovi Putnamovih kritičnih analiz in prispevkov drugih avtorjev (Fukuyama, Woolcock in Narayan) – vključno z našimi raziskavami razvojne dinamike srednjeevropskih post-socialističnih držav, ki z letom 2004 vstopajo v Evropsko unijo (Adam et al, 2004) – lahko izberemo in poudarimo naslednje vidike vloge socialnega kapitala pri spodbujanju družbenega razvoja.

1) *Socialni kapital kot katalizator človeškega in intelektualnega kapitala.* Posedovanje znanja in kompetec – celo ob predpostavki obstoja ekonomskega kapitala – ni zadostno za optimalno realizacijo določenih razvojnih ciljev. Mehanizmi prenosa in »intermediacije« (Luckmann, Berger) so prav tako nujni – tipičen primer je prenos znanja in inovacij iz akademske sfere v industrijo ali državno upravo – saj je le na ta način akumulirani intelektualni kapital učinkovito in primerno uporabljen. Človeški kapital je lahko »mrtvi kapital«, če ni »spravljen« v obtok z mehanizmi rekombinacije in rekonfiguracije, tako da je primeren za tehnološko uporabo ali za rešitev družbenih problemov (glej Gibbons et al, 1994). Socialni kapital je v tem kontekstu lahko opredeljen kot vir, ki izvaja to vlogo. Obstoj in ohranitev različnih omrežij na osnovi generalizirane recipročnosti, zaupanja in pripravljenosti za kooperacijo je predpogoj za prenos in širjenje znanja in inovacij (Giddens, 2000).

2) *Socialni kapital kot osnova za višje nivoje sinergije in koordinacije.* V raziskavah, ki jih vodi Svetovna banka, sta poudarjeni potrebi po povezovanju med vlado in civilno družbo in po oblikovanju javno-privatnega partnerstva (Woolcock in Narayan, 2000). Tukaj še enkrat prihajata v ospredje povezovalna in premostitvena funkcija socialnega kapitala. V okoljih, kjer je ta oblika socialnega kapitala odsotna, obstaja velika verjetnost motenj v koordinaciji in posledično podoptimalna institucionalna učinkovitost (gre za vprašanje t.i. transakcijskih stroškov).

3) *Socialni kapital kot »mazivo« omrežnih oz. projektnih organizacij* (več o tem tipu organizacije v Kanter in Eccles, 1990). Eden izmed problemov tranzicije (post-socialističnih družb) je povezan z dominacijo birokratskih organizacij in z nezadostno razvejenostjo ad hoc organizacijskih oblik (glej Mintzberg, 1989). Birokratski tip organizacij je ohranjen tudi na tistih področjih, kjer bi morale biti razvite drugačne oblike organizacij in menedžmenta. Višji nivo razvoja predpostavlja organizacije, ki

temeljijo na projektih, so manj hierarhične, bolj fleksibilne in hkrati predpostavljajo bolj zahtevno obliko vodenja in komunikacije. V tej zvezi je pomembna tako »spontana sociabilnost« (Fukuyama, 1995) skupaj s specifičnim know-how, kot tudi zmožnost za kooperacijo. V okoljih, kjer je – za večji razvojni preboj – še vedno premalo socialnega kapitala (kot v primeru Slovenije), se te oblike organizacij razvijajo z velikimi težavami. Enako velja za ustanavljanje timskih in interdisciplinarnih skupin na različnih področjih, od industrije in državne uprave do raziskovalnih timov na univerzah in inštitutih.

V skladu s tem lahko ugotovimo, da bo nizka stopnja socialnega kapitala predstavljala enega ključnih razvojnih problemov Slovenije. Zaradi tega bo prišlo do suboptimalne izkoriščenosti človeškega in intelektualnega kapitala, pomanjkljivi koordinaciji med politično-administrativnim sektorjem, gospodarstvom in civilno družbo, v slabem delovanju projektnega in asociacijskega tipa organizacij in šibkosti intermediarnih struktur. To bo posebej problematično v tistih procesih, ki zahtevajo intenzivne komunikacijske procese in nekonvencionalne spontane rešitve problemov.

2. Navesti in argumentirati cilje, ki jih je potrebno doseči za učinkovito soočanje s problemom

Vsebinska opredelitev – kvalitativni razvojni cilji

Kljub temu, da je stopnja socialnega kapitala v Sloveniji razmeroma nizka, določeni kazalci nakazujejo počasen trend rasti.¹ Na najsplošnejšem nivoju si lahko lpt strateško usmeritev zastavimo cilj ohranitve tega trenda naraščanja in morda tudi njegovo okrepitev.

V tem smislu lahko vsebinsko opredelimo tri področja, na katera bi se bilo potrebno usmeriti s poskusi krepitve socialnega kapitala. Gre za krepitev neprofitno-volunterskega sektorja (civilne družbe), krepitev projektnih, timskih in mrežnih oblik organiziranosti in pa za krepitev povezovanja podjetij s svojim okoljem (tako za oblikovanje nekapitalskih oblik povezovanja med podjetij kot za povezovanje podjetij z viri znanja).

V okviru prvega razvojnega cilja bi bilo potrebno težiti k temu, da bi okrepili nevladno sfero tako na kadrovske, kot tudi na finančnem in na organizacijskem področju. Trenutno so NVO na vseh teh področjih izrazito šibke, kar kažejo tudi nekatere mednarodne primerjave (Bernik in Kolarič, 1998; Salomon in Anheier, 1995; *Nations in Transit*, 1998). Tudi struktura nevladnega sektorja je razmeroma neugodna tako za spodbujanje socialnega kapitala kot tudi za doseganje sinergij in širših »spillover« učinkov delovanja teh organizacij. Velik delež teh organizacij je namreč usmerjen v zadovoljevanje koristi svojih članov. NVO, ki se ukvarjajo s socialnim in zdravstvenim varstvom, ali pa z okoljskim, ekonomskim in socialnim razvojem ter z izobraževanjem/raziskovanjem, so leta 1998 predstavljale le 25% vseh društev.

---

¹ Pri tem lahko omenimo naraščanje generaliziranega zaupanja. Leta 1992 je 13% respondentov ocenilo, da lahko ljudem na splošno zaupamo. Ta delež se je leta 1995 povečal na 16% in leta 1999 na 21%.

Večina NVO je vezanih na razmeroma ozko lokalno področje spodbujajo reprodukcijo »bonding« (vezivnih) oblik socialnega kapitala, mnogo manj pa »bridging« (premostitvenih, transverzalnih) oblik.

V tem smislu bi bilo potrebno težiti k spodbujanju oblikovanja kadrovske, organizacijske in finančno močne civilne družbe, ki bi bila sposobna presegati dosedanje prevladujoče lokalne okvire in osredotočenost na zagotavljanje interesov članstva, ampak bi izvajala tudi nekatere druge funkcije: socialne in zdravstvene storitve, izobraževanje in skrb za uravnotežen razvoj itd. Za dosego tega cilja bi bilo potrebno težiti k vzpostavitvi kulture demokratičnosti, strpnosti, transverzalne komunikacije in filantropske usmeritve. Pri prebivalstvu pa bi bilo potrebno povečati stopnjo moralne refleksije in medsebojnega zaupanja. V lokalnih skupnostih pa bi bilo potrebno doseči aktiviranje v katerih si prebivalci zastavijo razvojne cilje in delujejo v smeri doseganja teh ciljev.

V okviru drugega razvojnega cilja bi bilo potrebno vzpostaviti vrednote, ki spodbujajo sodelovanje v okviru timskega in projektne delo in pa omrežnega tipa organiziranja. Študije kažejo, da sodelovanje v Slovenije obvladujejo hierarhične oblike povezav. To je razvidno na različnih področjih, tako pri organizaciji delovnih procesov v okviru posameznih organizacij, kot tudi pri medorganizacijskemu povezovanju (Rončević, 2003). Vzpostaviti je potrebno sistem, v katerem bo velik del javnega financiranja na področju znanstvenega raziskovanja, izobraževanja in spodbujanja podjetništva predpostavljal vzpostavljanje timskega dela in razvojnih koalicij.

Pri doseganju tretjega razvojnega cilja bi bilo potrebno vzpostaviti okvir za povečevanje nekapitalskih oblik povezovanja med podjetji. Potrebno bi bilo oblikovati čim več podjetniških grozdov, v katerih je med podjetji vzpostavljeno ravnovesje moči. Na ta način lahko večji del članov grozda uživa koristi, ki izhajajo iz fleksibilnosti, ki jo povezovanje omogoča. Trenutno je nekapitalsko povezovanje med podjetji izrazito šibko, v gospodarstvu pa prevladujejo oligopsonistični in monopsonistični grozdi, v okviru katerih prednosti fleksibilnosti uživajo velika jedrna podjetja in to na račun majhnih podjetij (Ibid.). Prav tako bi bilo potrebno vzpostaviti sistem, ki bo spodbujal sodelovanje med podjetji in univerzami ter javnimi raziskovalnimi inštituti. Na ta način se bo akumulirano znanje produktivno izkoristilo, hkrati pa bodo procesi uporabe znanja prispevali k oblikovanju novih oblik (aplikativnega) znanja, ki se lahko oblikuje le v sodelovanju med akademskimi eksperti in porabniki raziskav.

Številčno ovrednotenje – kvantifikacija razvojnih ciljev

Pri spremljanju uresničevanja krepite socialnega kapitala si lahko pomagamo z naslednjimi številčnimi kazalci:

- stopnja generaliziranega in institucionalnega zaupanja (javnomnenjske raziskave)
  - delež populacije, ki je aktivna v neprofitno-volunterskem sektorju (javnomnenjske raziskave)
- (gre za dva klasična proxy indikatorja socialnega kapitala)

- finačno stanje NVO oz. prostovoljnih asociacij (kot % BDP)
(kazalec moči/vpliva nevladnih organizacij)
- število študijskih krožkov
(kazalec aktivacije lokalnih skupnosti)
- število podjetniških grozdov, ki jih spodbuja država
- privatni delež financiranja za RiR
(kazalca vzpostavljanja medorganizacijskih timskih in projektnih povezav)

3. Usmeritve in ukrepi politike, ki so potrebni za dosego ciljev

Ukrepi za krepitev socialnega kapitala že zaradi narave tega fenomena ne morejo biti oblikovani in izvajani v skladu z načeli neposredne hierarhične intervencije. Ukrepi za povečevanje oziroma intenzivnejšo akumulacijo socialnega kapitala so možni samo v smislu indirektnih, kontekstualnih intervencij v robne pogoje delovanja. To pomeni, da je potrebno posegati v kontekst, v katerem poteka kooperacija. To lahko storimo z oblikovanjem okvirja, ki bo spodbudno vplival na razvoj kooperativnih oblik vedenja. V tem kontekstu velja še posebej omeniti vpliv šolskega sistema, spodbud za krepitev neprofitno-volonterskega sektorja in spodbujanja medorganizacijskega povezovanja (podjetniški grozdi, interdisciplinarnost, timsko delo). Pri naraščanju socialnega kapitala politično-administrativni sistem vrši pomembno vlogo s spodbujanjem odgovornosti elit, možnostjo participacije, zlasti pa z učinkovitostjo pravne države oziroma pravosodja. Socialnega kapitala ni mogoče ločiti od ostalih razvojnih dejavnikov. Ukrepi za krepitev socialnega kapitala bodo neuspešni, če družbeni kontekst ne bo spodbujal vzpostavljanja zaupanja in kooperacije.

Dolgoročnejsše usmeritve (naslednjih 10 let)

1) Kazalo bi tesneje povezati šolski sistem in vključevanje učencev in dijakov ter študentov v nevladne organizacije ter prostovoljno delo. Že zdaj imajo nekatere srednje šole v sklopu izbirnih predmetov predvideno prostovoljno delo. Razmisliti bi veljalo o možnosti, da bi se predmeti, ki se navezujejo na državljanstvo, etiko in religijo izvajali na temelju vključitve v prostovoljno delo v okviru nevladnih organizacij in lokalnih iniciativ. S tem bi lahko dosegli večjo refleksijo tako na kognitivnem kot na moralnem (vzgojnem) nivoju, hkrati pa bi okrepili pomen omenjenih organizacij in skupin. Menimo, da bi tak model socializacije in (izkustvenega) učenja lahko v bistveni meri pripomogel k izoblikovanju etosa sodelovanja (lahko si zamišljamo, da gre za inkubator socialnega kapitala)

2) Z različnimi ukrepi na ravni zakonodaje, davčnih olajšav in drugih finančnih in simbolnih spodbud bi lahko povečali pomen in privlačnost članstva v angažmaja v neprofitno-volonterskem sektorju. Država bi si morala prizadevati vzpostaviti partnerske odnose s tem sektorjem. V medijih pa tudi na univerzi bi morali temu sektorju posvetiti več pozornosti. Z različnimi instrumenti bi bilo treba vzpodbuditi aktivacijo lokalnih skupnosti in njihovo samoorganizacijo. V tej zvezi se lahko pomembne inovacije sprožijo v študijskih krožkih kot pomembni obliki za spodbujanje izobraževanja odraslih in skupinskih oblik neformalnega učenja (za katere švedski družboslovci pravijo, da so eden od temeljnih vzvodov za krepitev

socialnega kapitala) in v kooperativah. Te oblike so prisotne tudi pri nas, vendar bi ji bilo treba bolj spodbujati.

3) Več spodbud bi bilo potrebno nameniti timskeemu delu in projektnim skupinam (oz. projektnemu ali mrežnemu načinu organizacije) na različnih področjih, od univerze, študija, raziskovanja (interdisciplinarnost) do industrije in političnega odločanja. Res je sicer, da je socialni kapital vir oz. predpostavka za tak način kooperativne »igre«, vendar je tudi res, da začeta in uspešna kooperacija poveča zaupanje in nadaljnjo pripravljenost za sodelovanje.

4) Podobno velja za razne oblike funkcionalnega povezovanja v smislu grozdov in konzorcijev manjših podjetij. Ta se sicer ravnajo po tržni logiki, vendar lahko izdatno racionalizirajo svoje poslovanje in dosežejo večje učinke, če se določijo za sodelovanje. Pri tem so lahko v pomoč spodbude s strani države, ki so dale nekatere dobre rezultate. S tem bi bilo treba – na sicer bolj selektivni bazi – nadaljevati, saj je to funkcionalno tako z vidika konkurenčnosti podjetij kot z vidika povečevanja zaupanja in vzpostavljanja optimalnejšega razmerja med tekmovalnostjo (navzven) in kooperativnostjo (navznoter).

Konkretni relativno kratkoročni ukrepi (naslednji dve leti)

Pospeševanje izobraževanja za delo v nevladnih organizacijah

- izvesti študijo o možnostih vključevanja v prostovoljno delo in drugih oblik izkustvenega učenja v nevladnih organizacijah in na lokalnem nivoju (v društvih)
- oblikovati program izvajanja izkustvenega učenja

Finančna in kadrovska krepitev nevladnih organizacij

- povečati davčne olajšave za donacije nevladnim organizacijam (te so trenutno zelo nizke in potencialnih donatorjev ne spodbujajo)
- oblikovati možnost »donacij z delom« kot davčne olajšave (ponuditi možnost, da se delo v nevladnih organizacijah uveljavlja kot dohodninska olajšava)
- oblikovati program spodbujanja študijskih krožkov po celi državi (ti so se v nekaterih pilotskih primerih, ki so jih proučevali na Andragoškem centru izkazali kot zelo pozitiven dejavnik aktivacije lokalne skupnosti). Potrebno bi bilo vzpostaviti mrežo regionalnih koordinatorjev študijskih krožkov ter ustanoviti posebno fundacijo (krovno organizacijo), ki bi spodbujala (in raziskovala) formiranje teh neformalnih učnih oblik, kjer je poudarek na sodelovanju in samoorganizaciji.

Pospeševanje timskega dela in projektnih ter mrežnih oblik organiziranosti

- izvesti študijo o timskeemu delu in projektnih ter mrežnih oblikah organizacijah (znanje o tem segmentu je izrazito šibko)
- oblikovati predloge za spodbujanje timskega in projektnega menedžmenta

Pospeševanje vzpostavljanja medorganizacijskih povezav

- nadaljevati izvajanje ukrepov za spodbujanje razvoja podjetniških grozdov, ki so predvideni v okviru Programa ukrepov za spodbujanje podjetništva in konkurenčnosti (2002-2006).

Tematski sklop socialnih vidikov razvoja						
Razvojni Problem	Vsebinska opredelitev ciljev	Kvantifikacija ciljev	Dolgoročne usmeritve za doseg ciljev (10-letni horizont)	Konkretni kratkoročni ukrepi za doseg ciljev (2-letni horizont)	Nosilec ukrepa	Rokovnik
Podpodročje socialnega kapitala						
Civilna družba in sektor NVO je slabo razvita in ne prispeva h krepitvi socialnega kapitala.	Finančna, kadrovska in organizacijska krepitev nevladne sfere	-Delež populacije, ki je aktivna v nevladnih organizacijah -Finančno stanje NVO (kot % BDP) -Število študijskih krožkov (aktivacija lokalne skupnosti)	-Tesnejše povezovanje študentov in dijakov v NVO in prostovoljno delo -zakonodajne, davčne in simbolne spodbude za NVO ter krepitev študijskih krožkov	-Izvesti študijo o možnostih vključevanja v prostovoljno delo in drugih oblik izkustvenega učenja v NVO - oblikovati program izvajanja izkustvenega učenja -povečati davčne olajšave za donacije NVO -oblikovati možnost »donacij« dela v NVO - oblikovati program spodbujanja študijskih krožkov po vsej državi	MSZS MF	
Nizka stopnje socialnega kapitala onemogoča razmah timskega in projektne delo ter mrežno organiziranost	Vzpodbujanje vrednot potrebnih za projektne, timske in mrežne oblike organiziranosti	Stopnja generalizirane zaupanja	-spodbujanje timskega dela in projektne skupin na različnih področjih	- Izvesti študijo o timske delu in projektne ter mrežne oblike organizacij - oblikovati ukrepe za spodbujanje timskega dela in projektne menedžmenta	MSZS MG	
Nehierarhične oblike medorganizacijskega povezovanja so slabo razvite	Krepitev nekapitalskega povezovanja podjetij med seboj in z okoljem	-Število podjetniških grozdov, ki jih spodbuja država -privatni delež financiranja RiR	-spodbujanje funkcionalnega povezovanja v podjetniške grozde in konzorcije	- Nadaljevati in okrepiti izvajanje ukrepov za spodbujanje razvoja podjetniških grozdov	MG	
Podpodročje družbene kohezivnosti						
Določene oblike socialne izključenosti in revščina določenega števila ljudi	Zmanjšanje revščine in socialne izključenosti	- Delež populacije, ki živi v revščini	- širitev možnosti za dvig izobrazbene ravni -vključevanje brezposelnih v programe aktivne politike zaposlovanja - zagotavljanje možnosti	- izdelava pilotske študije o dinamiki razslojevanja in socialno-političnih implicacijah tega procesa	MDDSZ MŠZŠ	

			izobraževanja, usposabljanja in neodvisnega življenja oseb z invalidnostjo - zagotoviti boljši dostop do neprofitnih stanovanj			
Visoka stopnja alkoholizma; visoka stopnja samomorilnosti, porast uporabe drog;	Znižanje alkoholizma, samomorilnosti	- poraba čistega alkohola na odraslega prebivalca; - število samomorov na 100 tisoč prebivalcev	- nadaljnje uresničevanje politik in ukrepov za zmanjševanje posameznih anomičnih pojavov; - večja vloga nevladnih organizacij in skupin za samopomoč; - okrepljeno izobraževanje javnosti	- integriranje znanj o različnih anomičnih pojavov (z namenom ugotavljanja njihove medsebojne povezanosti)	MZ MŠZŠ	
Kadrovska in organizacijska šibkost NVO sektorja	Večja vključitev NVO v reševanje socialne problematike; vzpostavitev okolja za svoboden in pluralen razvoj civilnodružbene sfere	- delež sredstev, ki jih državljani namenjajo za delovanje nevladnih organizacij; - število nevladnih organizacij, ki opravljajo storitve javnega pomena, in kvaliteta njihovih storitev	- pomoč države, predvsem v obliki ustvarjanja pogojev za razvoj civilnodružbene sfere (izobraževanje, infrastruktura, koncesije za opravljanje dejavnosti javnega pomena), - nadzor nad financiranjem nevladnih organizacij, - spremembe davčne politike, ki bo omogočila državljanom več iniciativnosti pri financiranju nevladnih organizacij	-izdelava študije, ki bo analizirala pomen posameznih tipov nevladnih organizacij za krepitev družbene kohezivnosti, - evalvacija programov, financiranih s strani države, ki jih izvajajo te organizacije	MF MŠZŠ	